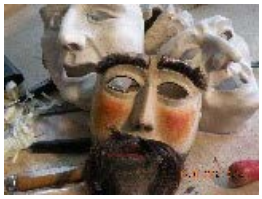

MASKE HRUŠIŠKIH ŠKOROMATOV V MKI

Ventilator besed | 11.9.2013 | Komentarji 0

Ob letošnjih Dnevih evropske kulturne dediščine, ki so posvečeni ohranjanju naše slovenske dediščine, imamo v Mestni knjižnici Izola prav posebno razstavo. V veliko čast nam je, da smo lahko k sodelovanju povabili gospoda Dušana Štrancarja, rezbarja samouka iz vasi Hrušice v Brkinih. Na razstavi v vitrini ustvarjalnosti je dvanajst njegovih ročno izdelanih in poslikanih mask. Gospod Dušan Štrancar nadaljuje tradicijo izdelovanja lesenih mask, ki vsako leto ob pustu zaživijo, vendar pri tem daje prosto pot tudi svoji domišljiji. Maske ali »obličja«, kakor jih imenujejo domačini, ki jih izdeluje iz lipovega lesa, je začel delati pred desetletji in jih je do sedaj naredil že večje število. Upodabljajo like starodavnega običaja pustovanja ali škoromatije v domači vasi Hrušici. Nosijo jih *škoromati z zguonci, ti zeleni, ti kmečki* in drugi pustni liki. Ker izdelka ni brez njegovega izdelovalca, se nam je zdelo prav, da gospoda Dušana malo bolje spoznamo, zato smo mu postavili nekaj vprašanj.

MKI: Gospod Dušan, bi se nam morda najprej predstavili? Kje ste se rodili in odraščali in kako vas je pot zanesla v Brikine?

DŠ: Moje dosedanje življenje je manjše potovanje po Sloveniji. Rodil sem se v Kočevju mami Notranjki in očetu Kraševcu. V otroštvu sem živel v Hrpeljah, svoj dom pa sva si skupaj z ženo ustvarila najprej v Podgradu in nato v Hrušici, torej v Čičariji in Brkinih, kjer se zares počutim doma.

MKI: Kakšna je bila vaša poklicna pot in kdaj ste se upokojili?

DŠ: Upokojil sem se pred petimi leti po štiridesetih letih dela v državni administraciji, torej dela z suhoparnimi, zakonsko predpisanimi postopki, ki ne dopuščajo nobene kreativnosti in inovativnosti. Vse je že predpisano in zaukazano. Včasih gre celo za neživljenjsko spoštovanje pravil. To je gotovo eden od razlogov, da je delo z ljudmi velikokrat zelo stresno, zato sem, morda celo nezavedno, sprejel izziv izdelave maske. Oblikovanje v lesu ponese misli in osredotočenje popolnoma drugam in tako pomirja.

MKI: Kako je prišlo do tega, da ste začeli izdelovati lesene pustne maske?

Nagradni fotografski natečaj: Gorenje na dotik
Rok prijave: 15.5.2015
Likovno literarni natečaj: Zgodba o Kekcu
Rok prijave: 20.3.2015
Nagradni likovni kiparski natečaj: Figura angelčka
Rok prijave: 28.2.2015
Nagradni literarni natečaj: Ko potrtost ustavi svet
Rok prijave: 15.2.2015

Ventilator Besed
facebook
ventilatorbesed
Ime:
Ventilator Besed
E-pošta:
ventilatorbesed@gmail.com
Stanje:
Nič
Ustvari svojo značko

DŠ: Škoromati so v devetdesetih letih minulega tisočletja staro »opravo« zelo izpopolnili. Prevladala je odločitev, da se odpovedo polovičarskemu oblačenju za škoromatijo. Izdelali so si nove kožuhe tako, da so šli po strojene ovčje kože v Prekmurje, ker jih doma nihče več ne stroji. Stare zvonce so dopolnili z novimi. Izdelali so kape s papirnatimi rožami. Na vsaki kapi mora biti preko dvesto papirnatih rož, torej je to skupaj kar nekaj tisoč rož. Prav tako so naredili pokrivalo, kapo za *»škopita«* s ptico ujedo, ki je bogato ovenčano z lepimi ptičjimi peresi in tako naprej. Vsak lik so izdelali skrbno in se pri tem držali tradicije. Na srečo škoromatija v Hrušici ni bila nikoli pozabljena in je večina vaščanov dobro poznala ta ljudski običaj in izdelavo pustnih kostumov. Pri tem delu so sodelovale tudi nekatere ženske, predvsem pri izdelavi papirnatih rož in šivanju oblačil. Tradicija veleva tudi, da imajo posamezni liki lesene maske, *»obličja«*. Prišli so na idejo, da jih naredijo na kopirnem lesno obdelovalnem stroju pri Baronu v Klancu. Stroj ni bil natančen. Naredil je večje število grobo obdelanih prednjih delov mask, ki jih je bilo potrebno kasneje še izdolbsti od zadaj in na fino obdelati ter prirediti za nošenje. Nekaj teh surovcev so ponudili v obdelavo tudi meni in tako sem se srečal s pravim izzivom. Strojno obdelan del lesa ni imel zadostne globine, ker je pobral veliko preveč lesa in za kakšno večjo izraznost ni dajal možnosti. Poskus strojne priprave lesa se ni obnesel in za naš ljudski običaj ne ustreza. Odločil sem se, da si najdem svoj kos lesa in začnem »iz nič«.V mislih sem se skušal dati v kožo starih mojstrov, Jernaka, Mrklina, Očarja, ki so v svojem skednju ali »jegnu« s preprostim orodjem, ki ga je lahko imel skromen kmet, izdelali maske. Dokazati sem si hotel, da so nekoč lahko obstajali mojstri, ki so, čeprav brez tovrstne izobrazbe, zgolj z dobro voljo in velikim talentom ter sposobnostjo proučevanja človeškega obraza, izrezljali popolna lesena *obličja*. Prepričal sem se, da veliko pri tem štejeta veselje in seveda tudi ustvarjalni nemir, neka notranja energija, ki te požene v tovrstno izpovednost. Tudi spoštovani prijatelj in rezbar Luigi iz Italije mi je pripovedoval, kako je v Reziji naletel na gospo, ki je delala lesene maske kar z nabrušenimi izvijači. To si je skoraj težko zamisliti, ampak očitno jo je gnala ta ustvarjalna energija, da je premagala težave, ki jih je imela z slabim orodjem.

MKI: Ste imeli takrat, ko ste si vaščani prvo masko izposodili v Slovenskem etnografskem muzeju, kakšne težave?

DŠ: Hruščani so vztrajali, da je maska, ki so jo raziskovalci odnesli iz vasi v šestdesetih letih, še vedno njihova in je prav, da se po toliko letih enkrat spet vrne v vas. Bili so dovolj prepričljivi, saj so jo iz etnografskega muzeja prijazno posodili, a le za nekaj

časa.

MKI: Maske izdelujete iz lipovega lesa. Kje pa les nabavite in ali je težko priti do njega? Ali danes ljudje še znajo sušiti les?

DŠ: Kvaliteten les je v tem času zelo težko dobiti. Drevesa podiramo skozi vse leto za kurjavo. Tudi kvaliteten les v glavnem konča v mlinih, kjer ga predelajo v pelete za ogrevanje. Pomembno je, da je pot od surovine do konkretnega zaslužka čim krajša. Tu in tam kdo poseka lipo na svojem vrtu, ampak to je tudi vse. Pusti jo ležati na zemlji, iz katere dobiva vlago in tako les v nekaj letih propade. Nekdaj so natančno vedeli, ob kateri je luni je potrebno drevo posekati in kako les ohraniti na suhem, da ne dobi velikih razpok zaradi prevelike izpostavljenosti vremenskim vplivom.

MKI: Da je lipov les mehak, vemo že iz Levstikove pripovedi o Martinu Krpanu, saj je ta samega cesarja primoral, da poseka košato lipo nad kamnito mizo na vrtu, da si je iz nje naredil debel kij. Lipov les je primeren za obdelovanje, vendar najbrž traja kar nekaj časa, da iz kosa lipovine naredite obličje?

DŠ: Tudi sam dolgo nisem vedel, na primer, da obstajata dve vrsti lipe. Ena je zelo svetla in mehka, druga pa bolj temno rumena in trša. V našem kraju ju ločijo na lipo in lipca. Razlika je zelo vidna tudi na listih, eni so manjši in drugi veliko večji. Torej, če naletim na mehko lipo, mi zaigra srce, ker lahko med delom držim dleto le z dvema prstoma in je *obličje* narejeno veliko prej.

MKI: Kakšno orodje in kakšne veščine so še potrebne človeku, ki se loteva izdelovanja mask? Najbrž je potrebno imeti tudi občutek za globino, tridimenzionalnost?

DŠ: Resnično ni prav prijeten občutek, ko se znajdeš pred velikim neobdelanim kosom lesa in začneš s prvimi potezami. Pomembno je, da spremljaš, na kateri globini mora biti nos, ustnice, oči, brada in tako naprej. Če odvzamemo preveč na določenem mestu, je to nepopravljiva napaka in tak ponesrečen izdelek gre v peč. Bolj *fina* obdelava daje možnost izdelave obraznih detajlov. Ti dajejo izraznost maski. Maske škoromatov so zelo raznolike, vsaka zase je pravzaprav unikatna. Tako je gotovo bilo tudi nekoč, saj je izdelovalec, lahko sta se spravila k izdelavi tudi dva ali celo trije skupaj, izdelal masko na svoj način. Na karnevalu v Nemčiji sem videl nastopati velike

nemške pustne skupine, kar preko dvesto udeležencev, ki so nosili sicer zelo lepe lesene maske, vendar se je na daleč videlo, da so vse do podrobnosti identične, strojno narejene in polakirane, da so se svetile.

MKI: Barve, ki jih uporabljate, so naravne. Jih sami izdelujete? Kako?

DŠ: Pri barvah je treba resnično biti pozoren, saj se maska nosi na obrazu. Lik *»sez zguonci«* veliko skače in se gotovo močno poti tudi v obraz. Malo bolj masivna obličja pogosto povzročijo manjše odrgnine na koži. Uporaba barv, ki bi še dodatno dražile kožo, bi bila vsekakor neprimerna, zato kot barvilo uporabljam naravne okside, ki jih *»fiksiram«* z ravno tako naravnim čebeljim voskom. Barvila nanesem čim manj, saj bi v nasprotnem primeru prekril videz strukture lesa in tako bi maska postala na pogled kot plastični odlitek. Sicer pa tudi stara hrušiška maska v etnografskem muzeju ni močno obarvana.

MKI: Vi ohranjate tradicionalna pustna naličja, dodajate pa jim tudi svojo osebno noto. Kje pa je po vašem meja, ko so maske še tradicionalne in kako pazite, da je ne prekoračite?

DŠ: Seveda se držim tradicije, vendar sem prepričan, da so tudi stari mojstri pustili svoji ustvarjalnosti in domišljiji krila. Ljudska obrt je bila tako kot ljudska umetnost živa in se ni pustila ukalupljati. Zaenkrat sem, kot zgleda, še vedno v obdobju velikega občudovanja čudovitih obraznih potez na človeškem obrazu. Neprenehoma opazujem obraze okoli sebe, tako da včasih pride do nerodnosti, ko oseba v moji bližini ali mimoidoči opazi, da strmim vanj. Tako večkrat zaznam take obraze, ki bi jih najraje kar takoj upodobil. Morda, ko zadovoljim to *znatiželjnost*, preidem v stiliziranje in minimizacijo.

MKI: Vaše maske so prav humorne: eni ste naredili celo bradavico na nosu, drugi škrbaste zobe, spet tretji brke iz mahu, ki spominjajo na antene...Kako pri vas pride do ideje?

DŠ: Škoromatija je danes en sam hec, veselje in zabava. Velikokrat so se prav v tem času šalili na tuj račun s tem, da so poudarili določene telesne hibe. V preteklih časih je bilo veliko ljudi brez zob, saj niso imeli svojega zobozdravnika, manj pogosto so se brili, bili so skromno oblečeni, zgubani in niso skrbeli

za obrazno lepoto kot danes. Pri izdelavi maske so uporabljali tudi veliko stvari iz narave, saj so se vsak dan veliko gibali v njej. Večinoma škoromat, ki pride naročit masko reče: »Čuj, naredi mi hedu grdu obličje.«

MKI: Vas so kot rezbarja povabili tudi v konzorcij Mascherai alpini. Ta združuje rezbarje evropskih alpskih dežel, ki se ukvarjajo z izdelovanjem pustnih mask. Iz katerih držav so člani društva? Bi morda lahko povabili rezbarje iz teh dežel, da razstavljajo v Sloveniji?

DŠ: Pred leti sem jih po naključju spoznal. To je bilo v Cerknem, kamor so prišli na povabilo Cerkljanov. V njihovem pustnem izročilu uporabljajo vsi liki leseno masko in ne samo to, na obrazu jo morajo nositi ves čas. Mojstra, ki je dolga leta izdeloval maske za njih, so izgubili. Z organizacijo rezbarske delavnice so želeli spodbuditi koga od domačinov k temu delu. Italijanski rezbarji so bili več kot navdušeni, ko so videli naše maske. Presenečeni so bili, da so naleteli na tradicijo uporabe lesene maske v pustnem karnevalu v njim tako oddaljenem kraju. Kar malo s težavo sem se odločil, da bi sodeloval z njimi. Sedaj sem zadovoljen in vesel, ker sem našel čudovite prijatelje, ki prihajajo iz alpskih dolin in podalpskih krajev od Furlanije do švicarske meje, avtonomne pokrajine Južne Tirolske in Imsta na avstrijskem Tirolskem. V zadnjem času tečejo pogovori o pristopu v konzorcij z rezbarji iz južne Nemčije, ki prav tako čudovito oblikujejo les. Vsekakor upam in si želim, da bi se ta skupina enkratnih mojstrov obdelave lesa še predstavila nekje pri nas. Vendar to morda ostane samo pobožna želja, saj taka predstavitev stroškovno ni primerna za današnji čas. Letos smo se predstavljali v Moeni, turističnem kraju dokaj blizu velikih mest. Pritegnili smo veliko občudovalcev, od starejših do najmlajših. Povabili so nas tudi že za naslednje leto.

MKI: Ste morda svoje maske razstavljali tudi kje drugje?

DŠ: Največja in najlepša razstava je vsekakor vsakoletni pust v Hrušici, kamor ste vedno prijazno vabljeni. Poleg tega pa sem do sedaj razstavljal najprej v domačem Cerknem in nato predvsem v Italiji in sicer v Schignanu nad Comskim jezerom, le nekaj kilometrov od švicarske meje, v furlanskem Tarcentu in letos v Moeni – v dolini Fiemme sredi Dolomitov. Moje maske so z domačo pevsko skupino »Hrušiški fanti« odpotovale v daljno Avstralijo in tam ostale kot darilo v slovenskih kulturnih domovih. Ena je od lani v Slovenskem muzeju v Clevelandu v

ZDA, kamor jo je odnesel rojak iz druge generaciji Slovencev v Ameriki. Tudi v Nemčiji sta dve in to v muzeju lesenih mask gospoda Michaela Stohra iz Diedorfa pri Augsburgu, ki je do sedaj zbral več tisoč mask po vsem svetu. Zelo me veseli, da so tokrat izdelki iz moje garaže razstavljeni tudi v izolski knjižnici, kjer sem bil zelo prijazno sprejet in se za to zelo lepo zahvaljujem.

MKI: Vi svojih mask ne prodajate, izdelujete jih izključno za potrebe škoromatije. Ali te maske morda izdelujejo tudi drugi rezbarji v vaših krajih? Pa je med mladimi kaj zanimanja za ohranjanje tovrstne rokodelske spretnosti? Imate morda že kakega naslednika?

DŠ: V zimskem času, ko narava počiva, grem v garažo in na toplem, ob peči za centralno gretje na drva, rezljam maske. To je kraj, kjer se, ob glasbi iz radijskega sprejemnika, lahko v miru posvetim potezam na maskah. Sin mi je že večkrat rekel, da delam podobe preminulih. Res je in pustna maska je prav gotovo ponazarjala tudi to, nekakšen stik z onostranstvom z ljudmi, ki so odhajali. Želim si, da bi lahko pomagal pri prvih korakih nekomu, ki bi ga veselilo to delo. Na vseh dosedanjih predstavitvah sem opazil, da imajo ljudje radi les, njegovo mehkobo in toplino. Imel pa sem tudi kar nekaj zelo mladih občudovalcev, ki so se ves čas držali ob moji delovni mizi in se niso odzivali niti, ko jih je mamica klicala.

MKI: Gospod Dušan, zahvaljujemo se vam za pogovor. Bralce pa vabimo k ogledu razstave pustnih obličij hrušiških škoromatov, ki bo v vitrini ustvarjalnosti do sobote, 5. oktobra.

Komentarji

Nov komentar +